

РОДИТЕЉСКИ СТИЛОВИ

Родитељи имају огроман утицај на живот своје деце, од најранијих дана живота, од учења говора, хода и основних животних навика, преко учења моралних вредности и начела, подстицања школског рада и спортског духа па све до моделовања различитих облика понашања (запамтите, деца раде оно што ви радите, не како ви кажете). Утицај родитеља највећи је до поласка у школу, након чега на снагу ступа и утицај школе, учитеља и вршњака. Због тога је јако важно да родитељи у првих шест година обаве највећи део посла који се тиче васпитавања детета и усмеравања да буде оно што јесте. Наравно посао се ту не завршава, већ се самом обликовању детета прикључују и нови ауторитети.

Иако већина родитеља и пре рођења детета има у глави одређена очекивања какво њихово дете треба да буде и можда жели да дете усмерава баш у том смеру који за њега сматра најбољим, посао родитеља није да уместо свог детета одабере пут којим ће оно ићи. Посао родитеља је да деци пружи сигурну базу, у виду подршке, разумевања и љубави којој ће дете увек моћи да се враћа, али која му је уједно и одскочна даска ка свету независности и одабира свог сопственог животног пута. Тачније, родитељ детету треба да пружи љубав која му је даје ветар у леђа да буде оно што јесте. Свако дете на свет долази са сопственим темпераментом, особинама и потенцијалима, и потребно је прихватити га као такво и омогућити му да те своје потенцијале развије.

У данашњем времену све се брзо мења, па се тако променио и начин на који родитељи васпитавају децу. Појављују се нови стилови, нови савети, а у неким привилегованим круговима родитељство је постало такмичарски спорт. На децу се гледа као на љубимце који треба да донесу што више награда, иду на што више тренинга и такмичења, знају што више језика, итд. Међутим, као што су научна истраживања потврдила дечје развојне потребе нису се промениле. Оне су релативно стабилне кроз историју.. Те развојне потребе су: **потреба за сигурношћу, структуром, подршком и љубављу.**

Како ће родитељи одговорити на ове потребе зависи од много фактора, пре свега од личности родитеља, али и од личности детета, као и од других животних околности. Дакле, не постоји јединствен рецепт о томе како добро родитељство изгледа. Међутим, оно што је познато и шта се зна јесте шта је то пожељно за добро родитељство, као и то шта не би требало радити. Пре него што дођемо до тих пожељних карактеристика доброг родитељства, видећемо који су то негативни родитељски стилови, који нису у најбољем интересу деце. Постоје типични родитељски стилови који се негативно одражавају на дечји развој и отежавају развој независности код деце. Ти стилови су познати као: *претерано критички, презаштићујући, недоследан, свађалачки настројен, неукључен и незаинтересован, превише организован, емоционално гладан и завистан.* Сада ћемо видети како изгледа сваки од ових негативних родитељских стилова и како утиче на дечји развој:

Претерано критички оријентисани родитељи склони су вербалним исказима или понашању који детету шаље поруке, попут: *Глуп(а) си и никада ништа нећеш постићи!*, *Неспособан(а) си!* или *Зар никад ништа не можеш да урадиш како треба?!* и слично. Деца која одрастају уз овакве поруке, почињу врло рано да сумњају у себе и своје способности, брину да ће направити грешку, плачу када добију лошу оцену и на крају почињу да верују да ништа не умеју да ураде како треба. Она усвајају ове критикујуће речи за себе или друге. Одростају у особе које су самокритичне, које никад нису задовољне постигнутим и увек у свему траже грешку.

Наравно, овде не наводимо да децу уопште не треба критиковати. **Критика је у реду када је конструктивна и када је оправдана.** Међутим, јако је важно да критику никад не упућујемо на дечје биће, већ на његово понашање (ово правило важи и у односу са одраслима). Шта то значи? То значи да када се обраћамо детету које није урадило домаћи или почистило своју собу, критику *Лењ си и неодговоран!*, преформулишемо тако да се она односи на понашање, на пример, *Твоје понашање је јако неодговорно, јер ниси средно своју собу иако смо се договорили да ћеш то урадити.* Уколико желимо да конструктивна критика испуни свој циљ, онда је добро да у наставку критике која је упућена на понашање, додамо и неку похвалу како би дете увидело да постоји и нешто што је код њега добро. На пример, *Не свиђа ми се што се понашаш неодговорно и не испуњаваш своје школске обавезе, а знам да си паметан и да би то могао да урадиш без проблема.*

Када се критика формулише тако да је усмерена на понашање, детету се оставља могућност да се промени, јер се понашање мења и постоји много начина на које се оно може променити, тако да одговори детета могу бити најразличитији. Такође, дете добија поруку да је понашање то које је лоше, а не оно само. У супротном, када је критика усмерена на дете као особу, код деце се углавном јављају два одговора, прихватање и негирање. Односно на критику *Лењ си и неодговоран*, дете може да одреагује прихватањем и да каже *Ок, ја сам такав* и да настави да се понаша у складу са тим, или да каже *Не, ја нисам такав* и да уђе у сукоб са родитељима. У сваком случају, дете нема много опција и решења шта да уради са тако формулисаном поруком. Када једном прихвати да је такво, на пример неодговорно и лењо, оно тако почиње и да се понаша, ради ствари, доноси одлуке и изборе који то потврђују.

Презаштићујући родитељи препознатљиви су по изјавама *Урадићу ја то уместо тебе*, *Не брени, ја ћу се побринути за све*, *Немој ти да се мучиш, мама (тата) ће* или *Обуци се, хладно ми је* итд. Поред оваквих изјава, ове родитеље и карактерише такво понашање да углавном све раде уместо своје деце, чак и кад она то не траже од њих.

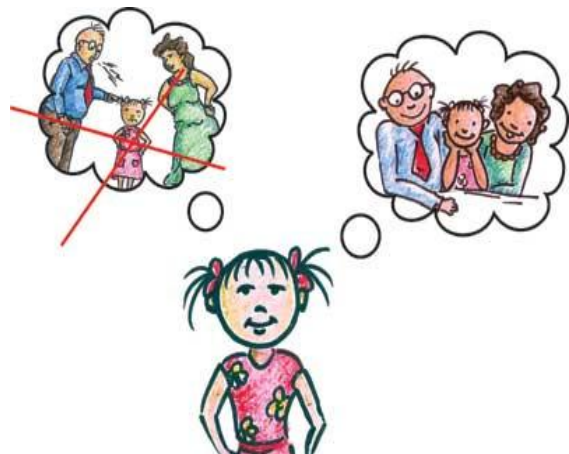

Деца оваквих родитеља су најчешће врло анксиозна, крхка, уплашена и повучена, са ниским самопоуздањем. Слушајући ове поруке током одрастања она најчешће за себе помисле да нису способна ништа сама да ураде и стално им је потребна нека друга особа која ће радити

ствари уместо њих. Као одрасле особе, ова деца испољавају „лепљивост“ у својим односима (иду од везе до везе у потрази за партнерима који ће их штитити и бринути о њима као што су то радили родитељи), захтевају велику количину пажње, несигурни су или одлазе у другу крајност и одбијају било који вид помоћи.

Недоследни родитељи су онај тип родитеља који данас имају један став, а наредног дана сасвим супротан. У уторак, на пример, овај родитељ ће рећи *Бринем за тебе. Мораш доћи кући на време*, да би у среду изјавио/ла *Не занима ме шта радиш; само ме остави на миру*. Или уколико су млађа деца у питању та недоследност може се огледати у томе што ће једног дана детету бити дозвољено да се игра у башти, док ће већ наредног добити казну зато што је то урадило. Деца ових родитеља осећају се несигурно, често проверавају друге покушавајући да открију шта други мисле или осећају. Ова деца су углавном уплашена и бирају да не раде ништа, јер нису сигурна шта се од њих очекује. Временом науче да буду неупадљива и повучена, са неспретним социјалним вештинама. Одростају у несигурне особе, које непрестано трагају за невербалним знаковима како би разумели друге људе. Често тумаче и интерпретирају понашање других особа. Понашају се на сличан начин као своји родитељи, стално мењају своја очекивања од других особа, па због тога често могу бити опажени као неправедни у својим захтевима.

Родитељи свађалице често манифестују међусобно неслагање, као и несугласнице са другим људима. Њихове расправе могу бити прилично гласне, чак и у виду увреда и псовки, могу бити тихе, љутите, понекад рационалне, сурове, саркастичне, али никада забавне. Дискусија се може повести у вези са послом, образовањем, новцем, слободним временом, сексом, васпитањем, одгојем деце – тачније у вези са свим. Оба родитеља могу заузети опречно и противуречно становиште у погледу живота. Деца ових родитеља углавном су ужаснута прилично бучним гласовима и манифестују склоност ка повлачењу при суочавању са конфликтима, често осећају страх кад се конфликти појаве.

Као одрасле особе, ова деца унутар себе воде битку. Велика је вероватноћа да ће се као одрасли прво понашати према другима на начин једног од родитеља, а затим у маниру другог родитеља. Они ће сами бити недоследни у понашању и сами ће тражити неког за расправу и свађу, незадовољни првенствено собом.

Неукључени (незаинтересовани) родитељи претежно су одсутни од куће или чак и када су ту они не слушају децу, не деле своја осећања, мисли и идеје. Подједнако као што не деле своја осећања, мисли и идеје, нису заинтересовани ни за мисли, осећања и идеје детета и не дају простора детету да се изрази. Изолују се у одређену просторију или активност уз речи „Не узнемиравај ме, заузет/а сам“. У најекстремнијем случају су расејани, заборављају рођендане, колико им деца имају година, заборављају да оду по дете у школу и слично.

Деца ових родитеља су усамљена и тужна, како од родитеља не добијају адекватну пажњу она почињу да се понашају неадекватно (туку се, лажу, краду, беже из школе...) како би привукла било какву пажњу, водећи се начелом „боље и негативна пажња, него никаква“. На овај начин, усамљеност и тугу замењују и прикривају агресивним понашањем, у најекстремнијим случајевима деликвентним понашањем, јер често у групи вршањака деликвентна пронађу подршку и прихваћеност коју нису имала код куће.

Као одрасле особе, углавном су дистанциране, повучене и неукључене. Плаше се блискости иако заправо чезну за њом.

Суперорганизовани родитељи константо обрађују податке, ретко показују топлину и импулсивност. Нису ни критички настројени, а ни брижни. Деца ових родитеља обично показују образац бунтовничког понашања, равнодушности или попустљивости и покоравања према организацији. Дакле, деца се могу побунити против организованости својих родитеља и стално улазити у конфликт с њима и намерно их провоцирати. Често се тај бунт може видети кроз неуредну дечију собу. Могу бити равнодушни, неиспуњавати задато или и сами прихватити овакав начин функционисања. Као одрасле особе они и сами постају веома добро организовани, углавном су перфекционисти који теже да све ураде савршено, а када у томе не успеју осећају се лоше. Радохолничари су и себе затварају у посао не дозвољавајући себи да предахну и осете шта се око њих дешава.

Емоционално гладан (завистан) родитељ константно очекује да буде третиран као беба и да се о њему води рачуна. Очекује да се охрабрује, усрећује или да буде критикован. Овакви родитељи често манипулишу својом децом како би она преузела родитељску улогу у кући. Користе реченице попут *Да ме волиш средно/ла би своју*

собу. Деца ових родитеља реагују постављајући се родитељски и заштитнички према околини, брину о другој деци у школи, држе им предавања о томе шта се сме, а шта не и често делују доста зрелији од својих вршњака.

Као одрасле особе они функционишу тако што удовољавају свима осим себи. Своје потребе и жеље стављају у други план и осећају се најбоље кад помажу свима. Због тога се често осећају запостављено. Углавном бирају партнера који делује беспомоћно и захтева да се о њему/њој брине и води рачуна. Такође, бирају професије у којима ће моћи да се старају о другима и да занемаре себе.

Које су пожељне особине добрих родитеља?

Да бисмо били добар родитељ није довољно да просто избегавамо очигледне лоше ствари као што су злостављање, занемаривање или претерано попуштање. У литератури се наводе четири основне одговорности родитеља: **очување здравља и сигурности деце, унапређивање њиховог емоционалног благостања, подстицање социјалних вештина и интелектуална припрема деце.**

Што се тиче васпитања деце, истраживања су показала да су најбоље прилагођена деца одгајана од стране родитеља који приликом васпитавања деце комбинују топлину и осећајност са јасним границама. Тачније, ови родитељи комбинују љубав, подршку и разумевање деце са јасним и доследним постављањем правила шта се сме, шта се не сме. Како бисте успели у томе може вам бити корисна тзв. „4Ц“формула:

- **Брига (Care)** – показивање прихватања и љубави.
- **Доследност (Consistency)** – одржавање стабилног окружења и придржавање јасних правила.
- **Одлуке (Choices)** – дозвољавање детету да се аутономно развија, буде оно што јесте и доноси своје одлуке.
- **Последице (Consequences)** – објашњавање деци последица њихових избора и одлука, било позитивних или негативних, као и допуштање да доживе одређене последице.

Да закључимо, да бисмо били добри родитељи пожељно је да показујемо љубав и топлину, али и да поставимо јасне границе, истовремено пружајући деци довољно простора да развију сопствене интересе, истражују независност и доживе неуспех, при чему ћемо увек бити ту када им је потребна подршка.

Катарина Младеновић, психолог